

Кирильєва Л.О.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування,
*Харківський державний університет харчування та торгівлі***Шеховцова Д.Д.,**кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,
*Харківський національний університет радіоелектроніки***Kyrylieva Liudmila,**PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting, Audit and Taxation,
*Kharkiv State University of Food Technology and Trade***Shekhovtsova Dariia,**PhD (Economics),
Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics
and Management of Economic Security,
Kharkiv National University of Radioelectronics

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Кирильєва Л.О., Шеховцова Д.Д. Концепція формування обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства. У статті уточнено категоріально-понятійний апарат щодо сутнісної характеристики економічної безпеки підприємства. Визначено тенденції розвитку підприємств України за останні п'ять років, що вплинуло на посилення ролі фінансово-економічної безпеки підприємства та якості її організації. Систематизовано та визначено вплив екстернальних та інтернальних чинників на систему економічної безпеки. Актуалізовано питання управлінського обліку як інформаційного складника обліково-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Розроблено організаційну модель формування обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства, яка дасть змогу своєчасно надати інформацію відповідно до інформаційних потреб служби економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, управлінський облік, концепція, доходи, витрати, система, управління.

Кирильєва Л.А., Шеховцова Д.Д. Концепция формирования учетно-аналитического обеспечения управления системой экономической безопасности предприятия. В статье уточнен категориально-понятийный аппарат сущностной характеристики экономической безопасности предприятия. Определены тенденции развития предприятий Украины за последние пять лет, что повлияло на усиление роли финансово-экономической безопасности предприятия и качества ее организации. Систематизированы в группы экстернальные и интернальные факторы и определено их влияние на систему экономической безопасности. Актуализирован вопрос управленческого учета как информационной составляющей учетно-аналитического обеспечения управления финансово-экономической безопасностью предприятия. Разработана организационная модель формирования учетно-аналитического обеспечения управления системой экономической безопасности предприятия, которая позволит своевременно предоставить информацию в соответствии с информационными потребностями службы экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, управленческий учет, концепция, доходы, расходы, система, управление.

Kyrylieva Liudmila, Shekhovtsova Dariia. The concept of organization accounting and analytical support management of enterprise economic security system. At the present stage the trends of development of Ukrainian enterprises over the past five years are identified which has influenced on strengthening of the role of the economic security company and the quality of its organization. The questions of managerial accounting as an information component of accounting and analytical support of economic security management of an enterprise have been updated. A review of literary sources in terms of defining the essence of the definitions of «economic security of the enterprise» and «system of economic security» is made. The definition «system of economic security» is made

more exact. The elements that make the trend of threats and risks to the stability of the economic security system of the enterprise are presented. The item of organizing managerial accounting in the context of the formation of accounting and analytical support of the economic security system has become actual. In order to generate the necessary information for the economic security system, managerial accounting should focus on: classifying expenses and revenues according to information needs; the choice of a system of accounting and costing of production, in particular, in conditions of uncertainty; organization of accounting and control by responsibility centers; analysis of break-even activity of the enterprise for making management decisions; budgeting (development, reconciliation of budgets and control over their implementation). The organization of managerial accounting at the enterprise has practical importance in the context of managing the system of economic security of the enterprise, because it will be directed to the formation of accounting and analytical information on the main indicators of economic activity by the centers of responsibility, the choice of method of calculation and its justification, budgeting and control of their implementation, break-even analysis to make managerial decisions. The organizational model for the formation of accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise which will allow providing the information in time and in accordance with the information needs of the economic security service is developed.

Key words: economic security, managerial accounting, concept, revenues, expenses, system, management

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Специфіка національних ринкових відносин в умовах економічної інтеграції до європейського простору полягає у формуванні господарської діяльності підприємств під впливом чинників, що зумовлюють високий рівень невизначеності, ризиків та загроз для системи економічної безпеки.

Керівникам бізнес-суб'єктів доводиться погоджувати і реалізовувати прийняті управлінські рішення без належного ступеня інформаційно-аналітичної підтримки в умовах недосконалих конкурентних відносин, чинного законодавства та волатильного зовнішнього середовища, що значною мірою знижує ефективність та очікувані результати від таких рішень, а отже, не забезпечує захисту інтересів як власне підприємства, так і його стейкхолдерів, які зацікавлені у доцільних і довготривалих економічних відносинах. У зв'язку з цим актуалізуються питання побудови на підприємствах комплексної системи обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки з урахуванням систематичних заходів протидії екстернальним та інтернальним чинникам із метою усунення або мінімізації їхнього деструктивного впливу на забезпечення ефективного розвитку господарської діяльності.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Теоретичним питанням, пов'язаним із формуванням та підтримкою належного рівня економічної безпеки підприємства через призму обліково-аналітичного забезпечення, обґрунтуванням доцільності і необхідності організації управлінського обліку у контексті його інформаційної функції, адаптованої до завдань управління та безперервного здійснення діяльності підприємства через нівелювання впливу загроз і ризиків, зосередили свою увагу такі науковці, як О. Атамас, Ю. Барташевська, Н. Бондарчук, Л. Васільєва, Л. Гнилицька, О. Грибіненко, Б. Дуб, А. Малахова, О. Мартиненко, Л. Стеців, С. Шагоян, А. Штангрет, К. Фень. Однак, незважаючи на значні наукові напрацювання з цієї проблематики, окремі її аспекти, зокрема особливості формування обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства з урахуванням потенціалу управлінського обліку в сучасних умовах господарювання, потребують подальшого нау-

кового аналізу та вивчення. Це визначило мету нашого дослідження.

Формулювання завдання дослідження. Мета та завдання дослідження – обґрунтування та розвитку теоретико-методичних засад щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування стратегічної концепції розвитку бізнес-суб'єктів у сучасних умовах господарювання здійснюється за напрямом врахування фактора побудови та збереження належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, оскільки в актуальному соціально-економічному середовищі захищеність інтересів виключно власників вже не є основоположним фактором. Інтеграція України до європейського простору передбачає дотримання системи світових цінностей, зокрема соціально орієнтованого характеру в умовах динамічного розвитку сучасного підприємства. У розрізі концепції інвайронментальної економіки (Environmental Economics) поширення у світі набула функція корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Бізнес-простір отримав ще один потужний показник вимірювання конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта. Так, соціально-орієнтований характер ведення господарської діяльності вимагає від керівників структурних підрозділів розроблення та прийняття зважених управлінських рішень, які впливають на фінансові показники підприємства та загалом на його перспективний розвиток.

За даними Державної служби статистики України, динаміка підприємств, які одержали прибуток за 2014–2018 роки, залишається майже незмінною – 73% суб'єктів господарювання стабільно демонструють позитивний результат діяльності, однак залишається досить висока кількість підприємств, що протягом п'яти років одержують збитки від ведення бізнесу, – 27% (рис. 1).

Оскільки суб'єкти господарювання є структуроутворюючим елементом економіки та індикатором розвитку держави, вважаємо проблему збереження економічної безпеки підприємств від дії загроз та ризиків, спричинених глобальним характером змін у суспільно-політичному та економічному житті країни, та підвищення її рівня з метою забезпечення стійкого функціо-

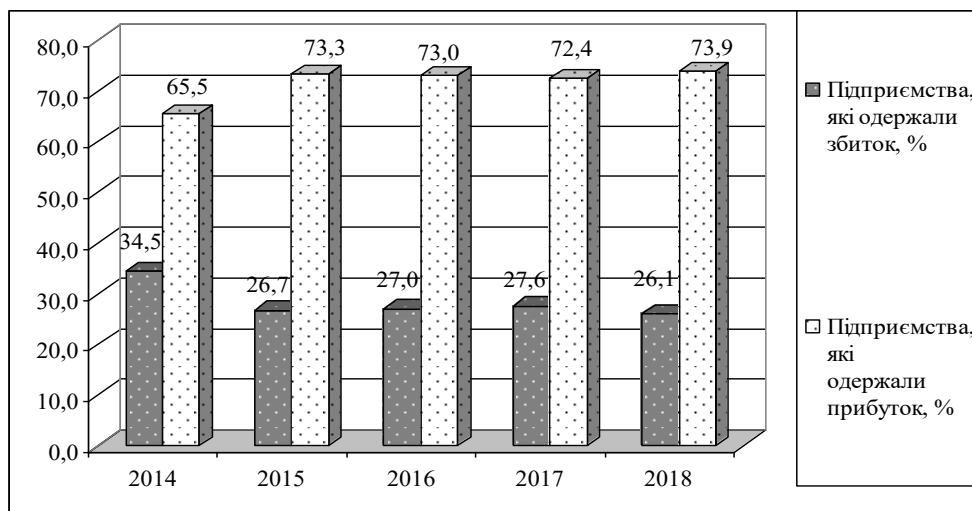

Рис. 1. Кількість підприємств України, які одержали прибуток (збиток), %, за 2014–2018 роки [1]

нування, розвитку та прибутковості діяльності, такою, що потребує вивчення і надання рекомендацій з нівелювання дії факторів невизначеності.

Дослідженню суті категорії «економічна безпека підприємства» приділено увагу вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Так, на думку О.М. Грибіненко та С.М. Шагоян, «під поняттям «економічна безпека підприємства» слід розуміти комплексну характеристику, тобто ступінь захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів усіх потенціалів підприємства, що дозволяють забезпечити стійку та ефективну діяльність» [2, с. 99]. Ю.М. Барташевська характеризує цю категорію як «комплекс заходів, реалізація яких дає змогу забезпечувати економічну стабільність підприємства та його розвиток за невизначеності внутрішнього і зовнішнього середовища та ризику інвестиційної діяльності» [3, с. 190]. Однак у цьому визначенні вбачається більше системний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємства, якого дотримується і К.С. Фень, яка зазначає, що «під системою економічної безпеки підприємства нами розуміється комплекс теоретичних підходів і практичних дій, що визначають максимально повний захист життєво-важливих інтересів підприємства від загроз, породжених його внутрішніми бізнес-процесами та зовнішнім середовищем» [4, с. 69]. На нашу думку, першочерговим у термінологічному апараті є поняття «економічна безпека підприємства», суть якого пропонуємо характеризувати як стан захищеності матеріальних і нематеріальних активів підприємства та інтелектуально-інформаційних ресурсів від деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого здійснюється стабільна та ефективна діяльність господарюючого суб'єкта відповідно до вибраного вектору розвитку [5, с. 169].

Водночас економічна безпека підприємства ще на початку діяльності вимагає чіткої організації, тобто системного підходу, який складається із заходів щодо її забезпечення. Б.С. Дуб тлумачить систему економічної безпеки підприємства як «концептуальну категорію, яка визначає стратегічні межі в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних

складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством (організацією, установою) задля найповнішого гарантування захищеності» [6, с. 7]. Вважаємо системою економічної безпеки комплексом перманентних дій, спрямованих на: збереження матеріальних і нематеріальних активів підприємства від потенційних та реальних загроз; усунення або мінімізацію ризиків, пов'язаних із господарською діяльністю підприємства; підвищення стійкості та адаптації господарюючого суб'єкта та його здатності до відтворення.

В умовах динамічних змін у світовій та вітчизняній економіці, посилення впливу зовнішнього середовища на діяльність бізнес-суб'єктів та загострення конкурентної боротьби особлива увага керівниками та менеджерами структурних підрозділів повинна приділятися економічній безпеці підприємства як одному з актуальних векторів розвитку та підвищення ефективності функціонування підприємства. Однак на систему економічної безпеки має вплив низка взаємопов'язаних елементів (екстернальних та інтернальних), які тотожно впливають один на одного, формуючи таким чином тенденцію загроз і ризиків, та потребують розроблення протидій щодо них (рис. 2).

Так, до екстернальних елементів впливу на систему економічної безпеки можна віднести процеси регулювання діяльності бізнес-суб'єкта та кібернетичну безпеку, тобто такі, що є невідконтрольними для підприємства, несуть значне навантаження і відповідальність та створюють високий рівень інформаційної асиметрії. Інтернальні елементи впливу на систему економічної безпеки вважаємо більш релевантними, однак і більш розгалуженими – це обліково-аналітичне забезпечення; операційна діяльність підприємства, а також його вибрана стратегія розвитку.

Побудова системи економічної безпеки підприємства, завдання якої повинні виконуватися систематично та підлягати перевірки на актуальність, насамперед залежить від сформованого обліково-аналітичного забезпечення. Погоджуємось, що «обліково-аналітична інформація – це результат функ-

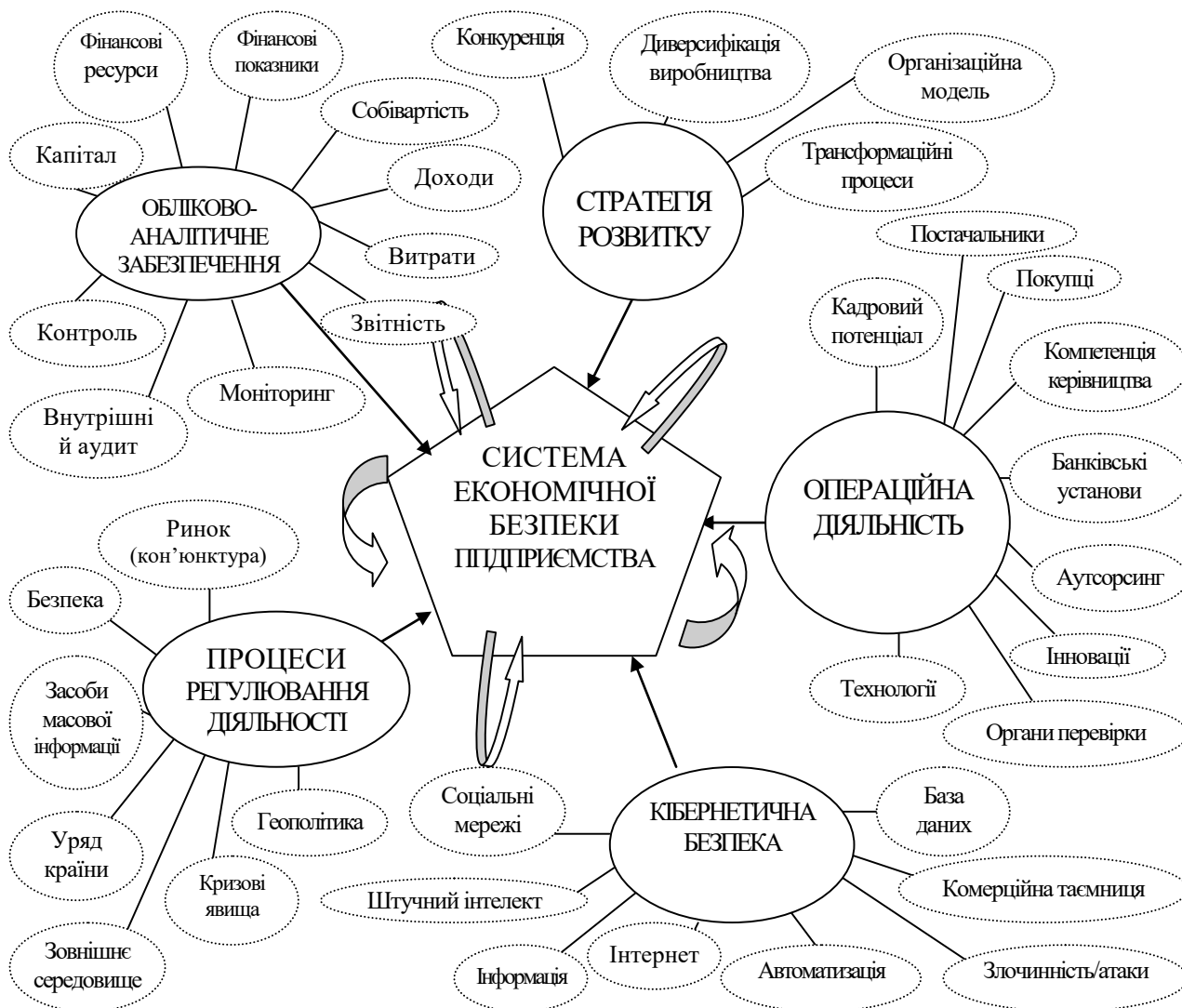

Рис. 2. Елементи, які формують тенденцію загроз і ризиків щодо стабільності системи економічної безпеки підприємства

ціонування певної системи, яка включає джерела інформації, об'єкти обліку, аудиту та аналізу, інформаційні потоки та інформаційні канали для передачі результатів користувачам» [7, с. 723]. За цією ознакою актуальним інструментом обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства вважаємо управлінський облік, оскільки саме цей вид обліку має високий потенціал для забезпечення належного рівня економічної безпеки через притаманні йому актуальні функції, основоположною з яких є опрацьоване з урахуванням різного попиту і пріоритету інформаційне забезпечення всіх процесів господарської діяльності бізнес-суб'єкта, що складається з безперервної підготовки і надання диференційованої інформації (облікової, нормативної, планової, контрольно-аналітичної, командно-розпорядчої, інформації зовнішнього середовища) особам, що приймають рішення, одразу в трьох вимірах – ретроспективі, поточному часі та у прогнозі.

Роль управлінського обліку у контексті формування обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки також відзначає О.П. Атамас: «Управ-

лінський облік як підсистема обліково-аналітичного забезпечення фахівців із фінансово-економічної безпеки дає можливість здійснювати управління, аналіз і контроль за поточною діяльністю всіх ланок підприємства та безпосередньо нівелювати виникнення можливих загроз не тільки в мікросередовищі, а й безпосередньо впливати на зовнішні чинники можливих загроз» [8, с. 8]. Л.В. Гнилицька констатує здатність управлінського обліку «виступати джерелом забезпечення спеціалістів з економічної безпеки достовірною та об'єктивною інформацією під час оцінювання впливу підприємницьких ризиків на стан капіталу підприємства, аналізу ситуації, що склалася у внутрішньому та зовнішньому середовищі, планування заходів з упередження виявлених загроз, визначення ефективності функціонування підрозділу економічної безпеки» [9, с. 186].

У контексті організації економічної безпеки суб'єктів господарювання та забезпечення керівників обліково-аналітичної інформацією про основні показники господарської діяльності загалом по підприємству, за окремими структурними підрозділами, видами

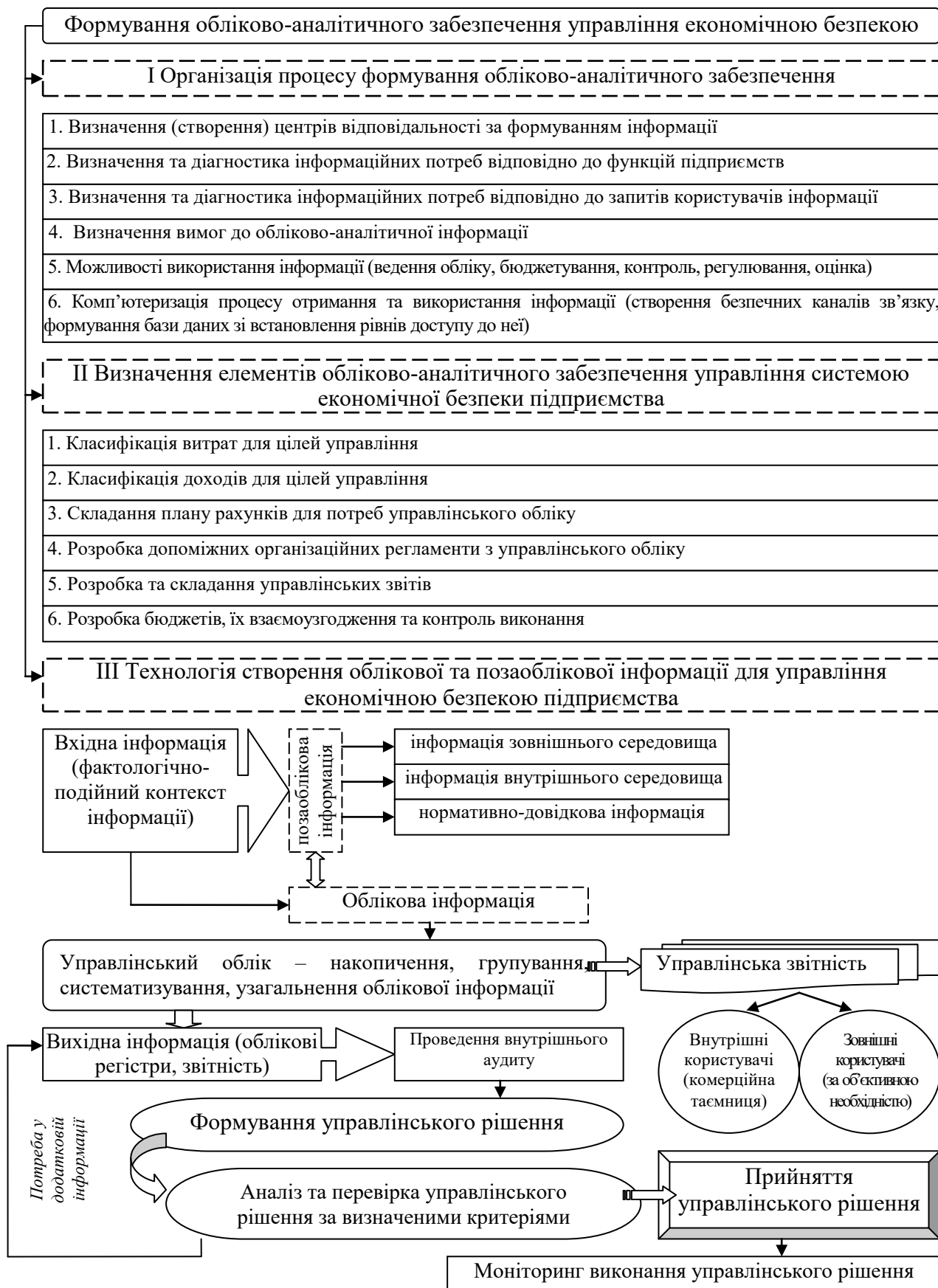

Рис. 3. Організаційна модель формування обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства

продукції або процесами основними напрямками управлінського обліку повинні бути:

- класифікація витрат для визначення й аналізу їхньої структури, вибору напрямів їх скорочення, для контролю й аналізу, для складання фактичної та планової собівартості, для оптимізації величини прибутку. З метою задоволення інформаційних потреб у межах забезпечення економічної безпеки для різних користувачів інформації мають використовуватися конкретні види класифікаційних ознак;

- класифікація доходів з метою: аналізу, динаміки, прогнозування та побудови трендів, встановлення базису розрахунків, контролю за виконанням запланованого доходу, прийняття рішень під час вибору найбільш вигідного варіанту джерел знаходження доходу або під час визначення більш прибуткового доходу за галузями (у разі здійснення підприємством різних видів діяльності);

- вибір системи обліку та калькулювання собівартості продукції, зокрема в умовах невизначеності;

- організація обліку та контролю за центрами відповідальності;

- аналіз беззбитковості діяльності підприємства для прийняття управлінських рішень;

- бюджетування (розроблення, взаємоузгодження бюджетів та контроль їх виконання).

Запропоновані напрями організації управлінського обліку нададуть можливість підготувати достовірну неупереджену обліково-аналітичну інформацію про основні показники діяльності підприємства відповідно до інформаційних потреб відповідальних осіб за економічну безпеку підприємства. Налагодженню комунікаційних зв'язків між підсистемами управління, зокрема управлінського обліку та економічної безпеки, а також своєчасності та підвищенню довіри до отриманої інформації сприятиме розроблена організаційна модель формування обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства (рис. 3).

Так, архітектура запропонованої організаційної моделі враховує багатоаспектність сутності категорії «економічна безпека», інформаційні вимоги системи економічної безпеки та включає три складники. Перша складова частина моделі передбачає постановку процесу формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, де визначаються центри відповідальності для створення масиву даних згідно з діагностикою інформаційних

потреб, відповідальні особи за надання своєчасної інформації та вибір програмного забезпечення для формування інформації для системи економічної безпеки. Така постановка процесу дасть змогу мінімізувати ризики втрати інформації та нівелювати загрози порушення комерційної таємниці через визначення спеціальних захищених інформаційних каналів та каналів зв'язку. Друга складова частина створення обліково-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємства передбачає організацію управлінського обліку в частині розроблення та дотримання всередині підприємства організаційних регламентів (Наказ про облікову політику підприємства, Положення про внутрішній аудит, Положення про проведення моніторингу економічної безпеки підприємства тощо), класифікації доходів і витрат відповідно до потреб системи економічної безпеки, створення робочого плану рахунків обліку, формування управлінської звітності реалізації управлінських рішень щодо економічної безпеки. Третя складова частина організаційної моделі розкриває технологію створення облікової (дані управлінського обліку) та позаоблікової (зовнішня інформація, нормативно-законодавча база з обліку) інформації, яка повинна відображатися в інформаційній системі підприємства та відповідати ступеню достатності, оскільки вона впливає на прийняття рішень, а отже, і на систему економічної безпеки загалом. Достовірність сформованої обліково-аналітичної інформації обов'язково повинна підтверджувати служба внутрішнього аудиту підприємства, що дасть можливість уникнути некоректних дій із боку фахівців з економічної безпеки.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, в умовах трансформації ринкової економіки дієвість системи економічної безпеки безпосередньо залежить від формування повного та своєчасного інформаційного забезпечення, основним джерелом якого сьогодні стає управлінський облік. В контексті управління системою економічної безпеки підприємства організація управлінського обліку повинна бути спрямована на формування обліково-аналітичної інформації про основні показники господарської діяльності за центрами відповідальності, вибір методу калькулювання та його обґрунтування в умовах невизначеності, формування управлінської звітності, складання бюджетів та контроль їх виконання, аналіз беззбитковості, що дасть змогу уникнути несприятливих ситуацій у бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Грибіненко О.М., Шагоян С.М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. С. 98–100.
3. Барташевська Ю.М. Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 189–194.
4. Фень К.С. Пріоритетні напрями зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості *Економіка. Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Вип. 1(9). 2018. С. 68–75.
5. Шеховцова Д.Д. Базові положення організації економічної безпеки підприємства в умовах сталого розвитку ринку *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції молодих учених, 23–24 квітня 2019 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 169–170.
6. Дуб Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура *Управління проектами та розвиток виробництва*: Зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля. № 4 (60). 2016. С. 5–18.
7. Штангрет А.М., Стеців Л.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: методичні засади *Економіка і суспільство*. № 9. 2017. С. 722–726.

8. Атамас О.П. Роль управлінського обліку в обліково-аналітичному забезпеченні діяльності фахівців з управління фінансово-економічною безпекою. *Міжнародний науковий журнал "Науковий огляд"*, 2016. Вип. 10 (31). С. 1–9.

9. Гнилицька Л.В. Концептуалізація управлінського обліку як інформаційної основи економічної безпеки підприємства. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 2. С. 185–192.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Ghrybinenko O.M., Shaghojan S.M. (2017) Sutnistj ta shljakhy zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva [Nature and ensuring by economic security]. *Scientific Journal of Kherson State University*, pp. 98-100.

3. Bartashevskja Ju.M. (2016) Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: faktory vplyvu ta shljakhy zabezpechennja [The economic security: factors of influence and ways of support]. *Economy and society*, vol. 7, pp. 189–194.

4. Fenj K. S. (2018) Priorityetni naprjamy zmichennja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstv kharchovoji promyslovosti [Priority directions of strengthening of economic safety of food industry enterprises]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, vol. 1(9), pp. 68–75.

5. Shekhovcova D.D. (2019) Bazovi polozhennja orghanizaciji ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva v umovakh stalogho rozvytku rynku [Basic provisions of the organization of economic security of the enterprise in the conditions of market steady development]. Proceedings of the *Economic development of the state, regions and enterprises: problems and prospects (Ukraine, Lviv, April 23-24, 2019)*, Lviv: Lviv Polytechnic, pp. 169–170.

6. Dub B.S. (2016) Systema ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva: ponjattja ta struktura [Enterprise economic security system: concept and structure]. *Project management and development of production*, vol. № 4 (60), pp. 5–18.

7. Shtanghret A.M., Steciv L.P. (2017) Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva: metodychni zasady [Accounting and analytical support of management of economic security of the enterprise: methodical basis]. *Economy and society*, vol. 9, pp. 722–726.

8. Atamas O.P. (2016) Rolj upravlinsjkojho obliku v oblikovo-analitychnomu zabezpechenni dijajlnosti fakhivciv z upravlinnja finansovo-ekonomichnoju bezpekoju [The place of management accounting, as part of the accounting system of accounting and analytical support of the specialists of the financial and economic security of the enterprise]. *Scientific review*, vol. 10 (31), pp. 1–9.

9. Ghnylycjka L.V. (2016) Konceptualizacija upravlinsjkojho obliku jak informacijnoji osnovy ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva [Conceptualization of managerial accounting as a information base economic enterprise security]. *Finance, accounting and audit*, vol. 2, pp. 185–192.